

važnejšimi so pa ocene novih publikacij iz najrazličnejših dežel. Od jugoslovanskih novih del so ocenjena: dr. V. Žganec, Hrvatske narodne pjesme 1950; Vl. R. Đorđević, Prilozi biografskom rečniku srpskih muzičara 1950; L. in D. Janković, Narodne igre VI, 1951. Dalje so za nas zanimiva naslednja dela: Th. Kallinikos, Cyprus Folk Muse (Nicosia, Cyprus, 1951); A. Karastojanov, Melodični i harmonični osnovi na bulgarskata narodna pesen (Sofia, 1950); A. D. Motsev, Ritm i takt v bulgarskata narodna muzika (Sofia, 1949); R. Wolfram, Die Volkstänze in Österreich und verwandte Tänze in Europa (Salzburg, 1951); L. Witzig, Volkstänze der Schweiz II. (Zürich, 1950); L. Kretzenbacher, Lebendiges Volksschauspiel in Steiermark (Wien, 1951); R. Pinon, Le Folklore musicale à l'école (Izvlaček iz »La vie wallonne, v. XXIV., Liège, 1950) itd. Navajam le nekaj primerov med številno literaturo zadnjih let, ki je obravnavana. Prav izčrpnost v navajanju nove literature in poročil o folkloristiki posameznih dežel bo poglobila stike folkloristov, v čemer je prvenstven pomen tega »Journala«.

Radoslav Hrovatin

Leopold Kretzenbacher: Lebendiges Volksschauspiel in Steiermark. Mit 27 Abbildungen und 64 Melodien. (Österr. Volkskultur. Forschungen zur Volkskunde. Herausgeg. von Anton Dörrer, Viktor Geramb, Leopold Schmidt. Band 6.) Österr. Bundesverlag, Wien, 1951. Str. 406, notna priloga str. 40.

Malo je izšlo v zadnjih letih del, ki bi bila vprav za slovenske etnografe tako zanimiva, kakor je zajetna knjiga graškega univ. doc. dr. Leopolda Kretzenbacherja o živi štajerski ljudski igri. Mladi znanstvenik, kustos graškega etnografskega muzeja »Joanneuma«, se v povojnih letih vedno izraziteje uveljavlja kot raziskovalec ljudske igre svoje ožje domovine Štajerske. Od leta 1946 je prispeval s tega področja že nad 10 tehtnih razprav, ki nam je v njih posebno simpatična znanstvena objektivnost in mirnost, ko omenja in vrednoti pojave ljudske igre na slovenskem ozemlju. Tudi v načinu podajanja ga odlikujeta nazornost in živahnost, ki ju pri mnogih nemških avtorjih pogrešamo. Kretzenbacherju se vidi, da ni le suh, tog znanstvenik in teoretik, ampak da položi v sleherno svoje delo tudi košček svojega srca. Od tod prisrčnost in toplina v njegovih razpravah, od tod tudi svojstveni čar, ki izhaja iz tega njegovega velikega dela.

Kretzenbacherjev učitelj, univ. prof. dr. Karl Polheim pripravlja popolno zbirko štajerskih igrskih tekstov v znanstvene namene. Kretzenbacher se je omejil v svoji knjigi samo na tiste ljudske igre, ki so se ohranile na Štajerskem v redkih predelih do današnjih dni. Njegov stalni živi stik s to igro je rodil tudi metodo, ki z njo svojo snov v knjigi podaja. Pri svojem sožitju z ljudsko igro je prišel do spoznanja, da zgolj filološka metoda sploh ne more zajeti vsega bistva ljudske igre. Zato nam ne podaja zgolj teksta desetorice še živih iger iz nemškega Štajerja, temveč nam jih približa v živahnih opisih resničnih predstav, ki jim je sam prisostvoval. Igre oživé pred nami v preprostih kmečkih izbah ali gostilniških sobah, sredi svojega občinstva, v svojem značilnem togem, liturgičnem igralškem slogu, v svojih anahronističnih kostumih. In ko nam med pripovedjo navaja posamezne odlomke okornih starih verzov, se nam včasih zazdi, da jih slišimo, te preproste kmečke fante, hlapce, žagarje, drvarje, železničarje, kako v sveti prevzetosti poustvarjajo in s tem ohranjajo pri življenju častitljiv del starega ljudskega izročila. Ob vsem tem pa Kretzenbacher na nevsiljiv način, toda z vso znanstveno eksaktnostjo podaja nastanek, razvoj in ozadje posameznih iger, se lagodno kreta med obilnim znanstvenim gradivom, ki mu je na voljo, in tako konec koncev podá izredno živo, polno in izčrpno podobo sleherne igre, ki jo opisuje.

Če pomislimo, da so poslednji ostanki slovenske ljudske igre skoraj do kraja zatonili v zadnji vojni (pastirsko-trikraljevska igra v

Mežiški dolini,¹ trikralsjevska koleda v Bohinju²) in da je komaj pet let prej (1956) germanizacijski val neusmiljeno preplaval še nad stoletno izročilo Drabosnjakovega Pasijona na Kostanjah,³ potem je ohranila nemška Štajerska v svojih odročnih dolinah do današnjih dni kar mnogo skupne dediščine nekdanjih »notranjeavstrijskih dežel« — deset igrskih obrazcev in še nekaj po vrhu.

Zanimivost tega svojevrstnega Kretzenbacherjevega dela je posebej za nas predvsem v tem, ker v zgoščenem uvodu (Volksschauspiel — Wesen und Werden, 1—40) podaja oris pojma in prerez razvoja »ljudske igre«. Pri pomanjkanju skoraj sleherne literature te vrste v naših knjižnicah je tak sumaričen prikaz slovenskemu etnografu pač zelo dobrodošel.

Po Kretzenbacherju spada v pojem »ljudske igre« le prav majhno število določenih iger, ki so dediščina ljudstva, del njegovega izročila tako glede teksta kakor glede sloga podajanja. Ljudstvo v njih ne vidi zabave, ampak jih ceni kot običaj. Snov jemljejo iz svetega pisma, iz legend ali iz ljudskih bukev. Igrajo jih preprosti gledalci ne kot gledališče, marveč kot obredno opravilo ob določenih časih v letu in najpogosteje samó vsakih 3, tudi 5 let. Tako torej niso predstava, ampak pobožnost, kar seveda predpostavlja temu ustrezajočo usmerjenost in ubranost skupnosti. Tudi podajanje sámó je daleč od vsakega realizma ali iluzionizma. V mimiki in gestiki je igra toga in blizu liturgičnim oblikam. Ni ji potreben oder, marveč poteka v kmečki hiši sredi med gledalci.

Takšne ljudske igre v celoti ne zajame ne književna zgodovina, ne zgodovina gledališča, ne etnografija. Zato je ostala toliko časa nespoznana, celó zaničevana in preganjana. Morala je poteči ena človeška doba, odkar so romantiki začeli odkrivati ljudsko pesništvo, da so redki posamezniki začeli slutiti pomen ljudske igre. Toda »velike oblike« ljudske igre so ta čas propadle. Premiki v družbeni strukturi so jo prisilili, da se je umaknila v samoto avstrijskih, bavarskih in sudetskih gorskih dolin, kjer je živela in deloma še živi v svoji »manjši obliki« hišne igre (Stubenspiel). Ob prelomu 19. v 20. stoletje se je znanost zavzela zanjo, toda je obstala v zadregi, ker je ni znala prav vrednotiti. Vsa »vrhnja« plast družbe je izgubila tedaj že pravo razmerje do ljudske igre in to stanje se danes ne more več izboljšati.

Ta problematika ljudske igre bi zavzela pri nas, če bi jo analizirali, še posebno ostrino. Toda čakajo nas še pripravljajna dela za takšno analizo, saj celó pojem sam pri nas večini še ni jasen.

Kretzenbacher razbira v nadaljnjem vprašanje izvora ljudske igre. Prvotnemu naziranju o edinem izvoru iz srednjeveške liturgije se je zoperstavil R. Stumpf s svojo teorijo o germanskem izvoru srednjeveške dramatike. Prvotno naziranje pa je dobilo v zadnjem času nove pobornike v J. Schwieteringu in H. Brinkmannu. Pisec sodi, da je resnica na sredi: srednjeveška liturgična drama je morala sčasoma prevzeti tudi dramske prvine, ki so bile poganska dediščina, a jih je spretno posvajala. Skrajno težko pa je, dokazati pri večini danes znanih igrskih obrazcev njihov neposredno zvezo s srednjeveško dramo. Vmes je reformacija, ki je kontinuiteto prekinila ali pa ni zapustila pisanih prič o življenju ljudske igre v svoji dobi. Več ali manj dokazano izhodišče danes znane ljudske dramatike je le redovna dramatika protireformacijske dobe. Brez izjeme so vsi danes še igrani teksti v zvezi s predstavami na redovnih odrih, ki so stare, srednjeveške igrske obrazce prikrojili svojim potrebam, jih barokizirali ter

¹ Njen zapisovalec, rajni kaplan Jaka Sem, mi je sporočil v pismu z dne 7. marca 1955, da so jo tedaj (1955) še igrali.

² Primerjaj mojo razpravo »Trikralsjevske igre in koleda na Slovenskem«, Slovenski etnograf III—IV, 1950—1951, 242.

³ Primerjaj oceno (nk.) Graberjevega dela »Passionsspiel aus Köstenberg«, Graz 1956, v reviji »Ljudski oder« V, 1957—1958, 198.

preko bratovščin spravili med kmečko ljudstvo. Tu so se ohranile kljub razsvetljskemu vihranju in se spojile z dediščino srednjega veka, ki je bila med kmečkim ljudstvom očitno še živa. O tem pričajo zelo izrazite posebnosti poreformacijske ljudske igre (nabožna usmerjenost, pomanjkanje scenskih efektov, neindividualni mimični slog, oblika, ljubezen do stare božične in velikonočne tematike).

Tematika poreformacijske ljudske igre se ne krije docela s tematiko nam znanega repertoarja iz poprejšnjih dob. Iz velikonočnega kroga se nam je ohranil samo Pasijon (igra o Kristusovem trpljenju, ki ga na Stajerskem ne igrajo več), iz božičnega kroga igra o paradizu (ki je na Stajerskem najbolj priljubljena in zanj najbolj značilna), igra o Kristusovem rojstvu in pastircih, z njo še ovčarska igra (Schäferspiel), ki je po nastanku najmlajša ter izrazito baročna. Predbaročnega izvora je samostojna skupina iger o Egiptovskem Jožefu, o »bogatem možu« (in ubogem Lazarju), o Jobu, o zakrknjenem grešniku (»Slehernik«), o čisti Suzani in o izgubljenem sinu (le-ti zadnji sta na Stajerskem izginili). Iz ljudskih bukev je »razbojniška« igra Der bayrische Hiasl, dalje ganljiva zgodba o Genovefi, ki ju na Stajerskem še igrajo, medtem ko se redkeje pojavlja stara igra o Hirlandi in je izginila igra o Grizeldi. Popolnoma so pozabljene legendarne igre (Barbara, Krištof, Volbenk, Uršula, Doroteja, Aleš, Boštjan, Evstahij itd.). Kretzenbacher ugotavlja, da se Stajerska trdno oklepa »renesančnih tém«, torej takih, ki so nastale izven srednjeveških misterijev. Vzroka za ta pojav išče v skrivnem protestantizmu, ki je dolgo tlel v ljudstvu in je usmerjal zanimanje v maloštevilne igrske obrazce, ki so po izvoru najstarejši, predbaročni. Zanimive so naposled satirske »pogree«, ki v njih nastopa burkež — Hanswurst v tipičnem harlekinskem kostumu (z našitimi krpami).

V poglavju o izročilu, igrskih vodjih in igralcih poudarja Kretzenbacher, da je zapisani tekst samo lupina igre. Igro je treba videti in slišati, če jo hočemo dojeti. Zapisovalci Weinhold, Schlossar, Bünker svoj živ dan niso videli nobene izmed iger, ki so jo po ljudskih zapisih objavljali. Šele mlajša znanost z V. v. Gerambom se je odmaknila od zgolj filološkega gledanja na igre. Opazovanja na terenu šele pokažejo razširjenost, potovanje, spreminjanje, medsebojne odnose igrskih obrazcev. Razodenejo se nam do kraja s kulturnozgodovinskimi študijem njihovega življenja, zvez s pokrajino in značajem ljudstva, s časovnim okoljem in spremembami v načinu religioznega doživljanja. Izkazalo se je, da je v zvezi z ljudskimi igralci težko govoriti o kmečki igri, ker se je družbeni sestav igralcev zelo spremenil. Zato govori znanost o podeželski (ländlich) igri. Igra danes ni več tako enotna glede sloga, prizorišča, rekvizitov in kostumov, kakor se nam kaže pri zgolj filološkem študiju. Pri življenju jo ohranja igrski vodja, ki je navadno starejši, tudi oženjen človek, medtem ko so igralci navadno neoženjeni. Igralske skupine se posvečajo svoji duhovni igri kakor službi božji in se pri njej strogo drže izročenege liturgičnega sloga. Sodelujejo pa tudi na domačih ljubiteljskih odrih, kjer se v slogu prilagode realistični, naturalistični igri. Zanimivo je, da jim še na mar ne prihaja, da bi oba sloga mešali! Toda brž ko se opusti starodavno prizorišče sredi med gledalci, brž ko se pomakne igra k steni, da jo gledalci obdajajo od treh strani, se začne razkroj starega izročenege igralskega sloga. Iluzionizem in realizem sta smrt stare ljudske igre. Sicer pa doživlja tekst prav enako usodo, kakor jo je pri nas za ljudsko pesem ugotovil dr. I. Grafenauer.⁴ Kretzenbacher jo označuje kot »Zersingen« in »Zerspielen«.

Po dosedanjih raziskavah more pisec pojav ljudske igre razdeliti na posamezna igrska območja (»Spiellandschaft«), od katerih je eno »Notranja Avstrija« kot stara politično-upravna enota (od 1564) in kot kulturno-

⁴ »Narodopisje Slovencev« II, 21 sl. (Narodno pesništvo).

zgodovinsko telo s povsem enakim razvojem in enako usodo (važna je ustanovitve univerze v Gradcu 1586); vanjo spadajo Štajerska, Koroška in Kranjska. Točno je, da kažejo tudi igre tega območja iste poteze — kljub razliki v jeziku. Območje deli pisec v igrske kroge (»Spielkreise«); ti krogi se razprostirajo — okrog samostanov kot igrskih središč! Končno razlikuje pisec še igrske vasi (»Spieldorfe«), kjer je igra ohranjena in kjer jo še igrajo ter z njo »gostujejo« po vsej širni okolici.

Temu uvodu, ki sem ga namenoma podal nekoliko obširneje, sledi obdelava posameznih ohranjenih igrskih obrazcev. Prvega obdela pisec »Das Paradeisspiel« (41—96), sledi mu »Obermurtaler Hirtenspiel« (97—150), »Das Schäferspiel« (151—186), »St. Nikolaus und die ‚Rauhen‘« (187—210), »Der reiche Prasser und der arme Lazarus« (211—247), »Das Spiel vom verstockten Sünder« (248—284), »Der Aegyptische Joseph« (285—311), »Der geduldige Job« (312—319), »Der Bayrische Hiasl« (320—341), »Genoveva« (342—356). Knjigo končuje »Das Nachspiel« in »Die Abdankung«, ki sta pri igrah še vedno ohranjeni.

Dr. L. Kretzenbacher je s svojo izvrstno knjigo opravil pomembno delo za svoje domače ljudsko, posebej še igrsko izročilo. Posreduje pa tudi nam obilico gradiva, ki nam bo ob njem olajšano delo pri raziskavah naše lastne ljudske igre. Za to smo mu lahko hvaležni tudi mi.

Niko Kuret

Wießner Herman, Geschichte des Kärntner Bergbaues, I. Teil. Geschichte des Kärntner Edelmetallbergbaues, Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie, 52. Bd. Izdalo in založilo Zgodovinsko društvo za Koroško (Geschichtsverein für Kärnten). Celovec 1950. 8°. 301 str.

Vodja koroškega deželnega arhiva v Celovcu je začel drugo stoletje celovškega Arhiva za domačo zgodovino in krajepisje z obširno zgodovinsko sliko koroškega rudarstva, ki ga v starem in srednjem veku označuje pridobivanje zlata in srebra.

Pri poudarjenem zgodovinskem podajanju snovi in pri zemljepisnem obravnavanju rudarskih področij zlata in srebra v visokem severnem Koroškem bodo slovenskemu etnografu mogli služiti v primerjalne namene Weißnerjevi podatki o rudarskem delovnem času iz rudarskega reda Maksimilijana I., o razmerju med podjetniki in rudarskimi sodniki ter rudarji, o preskrbi in prehrani rudarjev, o merah in utežih za drage kovine, o izpiranju zlata, ki je na Dravi segalo do zadnjega časa v Medjimurje in o bratovščinah ter bratovskih skladnicah, ki so gojile tudi družabnost in s tem ljudsko rudarsko umetnost. Kakih ožjih kulturnih stikov — razen strokovnih uradnih — n. pr. v umetni ali domači obrti naših krajev s koroškimi rudarskimi področji dragih kovin iz Weißnerjevih izvajanj nismo zasledili.

Franjo Baš

Fresacher Walther, Der Bauer in Kärnten. I. Teil. Die persönliche Stellung des Bauers in Kärnten, Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie, 51. Bd. Mit einem Vorwort: Hundert Jahre Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie von Dr. Gotbert Moro. Izdalo in založilo Zgodovinsko društvo za Koroško (Geschichtsverein für Kärnten), Celovec 1950. 8°. 176 str.

Današnji kmečki stan je star eno stoletje ter je proizvod tisočletnega zgodovinskega razvoja, v katerem je bil pojem kmeta v vsaki dobi po gospodarski delavnosti kot obdelovalec zemlje vedno isti, a se je v osebnem razmerju kmeta do lastnikov zemlje in oblasti menjaval in doživljal najrazličnejše oblike, ki so se zopet ločile po krajih in pokrajinah zlasti v zvezi s kulturami tal.

Zaradi neposrednega razmerja do zemlje je kmet posebno v materialni kulturi najvažnejši objekt etnografskega preučevanja, ki se pa more pri tem